

## O križevačkim i mađarskim pavlinima u hrvatskoj pavlinskoj provinciji

IVAN PEKLIĆ

Gimnazija Ivana Zakmardija  
Dijankovečkoga Križevci  
Milislava Demerca 8  
HR-48260 Križevci  
ivan.peklic@kc.t-com.hr

Pregledni člank  
Review article

Primljeno/Received: 15. 12. 2010.  
Prihvaćeno/Accepted: 10. 02. 2011.

*Prvi dio rada posvećen je pavlinima koji potječu iz Križevaca i okolice. Osim prikaza njihovih životopisa, posebna će pozornost biti posvećena onim pavlinima iz Križevaca ili okolice koji su djelovali na pavlinskom sveučilištu u Lepoglavi. Drugi dio rada odnosi se na pavline koji su također pripadali Hrvatskoj pavlinskoj provinciji, a podrijetlom su bili Mađari.*

*Od pavlina koji su bili podrijetlom iz Križevaca ili okolice, istaknuo bih Nikolu Bengera. Osim Bengera tema je ovog rada Jakob Obostrenec, pavlin iz Križevaca i prvi profesor filozofije u Lepoglavi. Radom su obuhvaćeni i životopisi nekolicine drugih pavlina koji potječu iz Križevaca ili okolice, od kojih su izdvojeni Jakob Stručić, Toma Jelenski, Nikola Kranjčec, Ambrozije Bedečić, Franjo Grabantović i Stjepan Martinek.*

*U Hrvatskoj pavlinskoj pokrajini djelovali su i brojni pavlini iz Mađarske od kojih su najpoznatiji Ivan Rohonczy, Petar Balla, Filip Gersich, Franjo Balog i Ivan Kéry. U radu se ističe doprinos koji je Hrvatskoj pavlinskoj provinciji dao Ivan Kéry. Zagrebački kanonik Kamilo Dočkal (1879. – 1963) u svojim spisima posvećenima životopisima pavlina izvještava kako je Kéry 1673. godine u Požunu objavio djelo u tri sveska pod naslovom Peripatetička filozofija.*

*Dakle, razvoju i kvaliteti prosvjetne i znanstvene djelatnosti u Hrvatskoj pavlinskoj provinciji uvelike su doprinijeli pavlini iz Križevaca i njegove okolice, kao i pavlini iz Mađarske koji su također pripadali Provinciji.*

*Ključne riječi:* Križevci, Jakob Obostrenec, Ivan Kéry, Nikola Bengera, Lepoglava

### 1. Dolazak pavlina u Križevce

Kamilo Dočkal najviše je pisao o dolasku pavlina u Križevce i u ostale samostane. Dočkal, pozivajući se na pisce pavlinske povijesti, citira Nikolu Bengera: *Postavši iza smrti svoga brata Jurija i njegova sina baštinik velike njegove imovine a nemajući i sam poroda počne Ivan Zakmardi misliti, kako bi što bolje upotrijebio svoje i bratovo bogatstvo tvoreći dobra djela. Odluči u svoj rodni grad Križevce uvesti pavline. I sada od g. 1665. on na tome odlučno radi previdjajući takodjer skori svršetak života.*<sup>1</sup> Dočkal zatim citira Ivana Kristolovca: *Osnivač križevačkog samostana*

*je velmožni gospodin Ivan Zakmardy Diankovečki, onaj isti koji je osnovao ulimski samostan. On je bio najprije podžupan varaždinske županije, a poslije protunotar kraljevstva hrvatskog. Napokon je radi osobitih vrlina i radi velikog juridičkoga znanja postao praesentiae regiae in judiciis locumtenens. Imao je mnogo blagoslova u posjedima i bogatstvu, ali nije imao utjehe u potomstvu. Zato je nastojao kraljevom dozvolom, da tako raspoloži svojom imovinom, da posluži slavi Božjoj, da se pobrine za spasenje svoje duše i da kao sin kraljevstva čini dobro darivajući sinove kraljevstva svojim dobrima.*<sup>2</sup> Kao što sam i sam pisao, za dolazak pavlina u Križevce najzaslužniji je Ivan

<sup>1</sup> Dočkal, Kamilo, *Grada za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*. Rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a).

<sup>2</sup> Isto.

Zakmardi.<sup>3</sup> O dolasku pavlina u Križevce, osim spomentog Dočkala, pisali su u novije vrijeme Milan Kruhek,<sup>4</sup> Đurđica Citanović<sup>5</sup> i dr. Zahvaljujući širokoj djelatnosti, poglavito na području prosvjetne djelatnosti,<sup>6</sup> mnogi Križevčani priključili su se Pavlinskom redu, školovali se, a uskoro i sami postali predavači. Ovdje navodim Križevčane pavlina prema biografijama Kamila Dočkala te donosim njihove biografije.<sup>7</sup> Augustin Arki, Ambrozije Bedečić, Nikola Benger, Ivan Cvetković, Franjo Grabantović, Tomo Jelenski, Nikola Klanjčec, Stjepan Martinek, Grgur Salaj, Jakob Stručić, Pavao Špoljarić, Tomo Štos. Njihove biografije obradio sam prema ostavštini Kamila Dočkala<sup>8</sup> te ih ovdje donosim abecednom radom kako su one obrađene i u njegovoj ostavštini, dok sam ja izdvojio pavlina iz križevačkog kraja.

## 2. Biografije pavlina iz Križevaca

**Augustin Arki** – bio je svećenik, rodom iz plemićke obitelji Arki. Redovničke zavjete položio je u Remetama 1677. godine.

**Ambrozije Bedečić** – bio je svećenik rodom iz Križevaca. Rođen je oko 1758. godine. Boravio je u čakovečkom samostanu i nije znao mađarski jezik. Zavjete je položio u Remetama 1777. godine. Po ukinuću čakovečkog samostana 1786. godine premješten je u župu u Koštru. Tamo je vjerojatno ostao do kraja života, tj. do 1811. godine.

**Ivan Cvetković** – bio je rodom iz Obreža. Redovničke zavjete položio je Lepoglavi 1583. godine. Također je bio svećenik.

**Franjo Grabantović** – rođen je u Križevcima

ma, a zavjete je položio 1654. godine u Lepoglavi. Teologiju je studirao u Beču. Po povratku u Hrvatsku vršio je dužnost priora u Sveticama, Remetama i Čakovcu. U mjestima u kojima je služio, ostao je važan po restauraciji samostana i crkava. Radio je na materijalnom bogatstvu samostana, primjerice dao je posaditi vinograd uz sesvetski samostan. Bio je rječit čovjek, stekao je naklonost magnata i plemića uz čiju je pomoć počeo iznova zidati ruševni čakovečki samostan. Njegova smrt prekinula je daljnju izgradnju samostana. Umro je 15. srpnja 1680. godine u Ptuju, a pokopan je u Čakovcu.

**Tomo Jelenszky** – rođen je u blizini Križevaca. Zavjete je položio u Lepoglavi pod vodstvom Martina Borkovića. Pod njegovim vodstvom brzo napreduje te odmah po zaređenju postaje *erudendis fratribus junioribus*. Godine 1658. postaje *Magister Tyronum seu Director* i tu službu vrši više godina. Svojim asketsko-redovničkim životom bio je primjer mnogima, odgojio je mnoge znamenite pripadnike reda, npr. Gašpara Malečića, poslije glasovitoga generala reda.

Bio je čovjek velike pobožnosti, ljubitelj samoće koju je smatrao redovničkim zemaljskim rajem. Po izboru za priora razbolio se i umro u Remetama 24. lipnja 1671.. Posljednje riječi bile su mu: »Gaude Dei genitrix virgo immaculata.«

**Nikola Klanjčec** – rođen je u Međi u Križevačkoj županiji. Bio je vrlo pobožan, ljubitelj mira i ljubavi, revan u službi, pun samilosti prema bolesnicima, spretan u upravljanju samostanom. Tijekom života djelovao je u raznim samostanima: u Lepoglavi, Thallu, Bondorffu i Remetama. U Remetama je služio i kao prior, a godine 1681. postaje prvi definator i opunomoćenik generala za Hrvatsku.

Uz mnoga velika djela proslavilo ga je i podizanje trećega kata samostana u Remetama. Umro je 1687. godine nakon više udara kapi.

**Stjepan Martinek** – rođen je u Križevcima. Bio je veoma hvaljen zbog svoga redovničkog duha i mudre uprave zemaljskim stvarima. Niz godina vršio je službu *magister novitiorum* ili *director tyronum* u Remetama, a istaknuo se odgajanjem mnogih vrlih ljudi. Iz Remeta premješten je na dužnost priora u Križevcima, a zatim ponovno vraćen u Remete, gdje vrši službu *vicari-*

3 Peklić, Ivan, *Kulturna i prosvjetna djelatnost pavlina u Hrvatskoj s posebnim osvrtom na Križevce*, *Croatia Christiana periodica*, 19, 1995., str. 62 – 73.

4 Kruhek, Milan, *Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 67 – 95.

5 Cvitanović, Đurđica, *Pavlini u Križevcima, gradu svetoga Marka Križevčanina*, u: Božica Pažur (ur.), *Lepoglavski zbornik 1993.*, Kajkavsko spravišće, Zagreb, 1996., str. 85 – 95.

6 Zdjelar, Buga, *Povijest pavlinskog školstva u Hrvatskoj*, *Lucius*, 2, br. 3, 81 – 141, 2003. Vidi i: Tkalčić, Ivan, *O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlinah*, *Rad JAZU*, 23, knjiga 93, 78 – 104, JAZU, Zagreb, 1988.

7 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, ostavština Dočkal, kut. 7, životopisni podatci o pavlinima.

8 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, ostavština Dočkal, kut. 7, životopisni podatci o pavlinima

usa. Njegovim nastojanjem kupljen je posjed Odra, uvedena je Kongregacija sv. krunice, a samostan je povećan za četiri sobe. Umro je u Remetama 12. listopada 1697.

**Jakob Obostrenec** – rođen je u Križevcima. Zavjete je položio u Lepoglavi 1645. godine. Završio je filozofiju u Bečkome Novome Mjestu i bogosloviju u Trnavi s tolikim uspjehom da je promoviran na čast doktora teologije. Vršio je razne službe unutar Reda. Kad je *Studium Philosophicum* iz Bečkoga Novog Mjesta prenesen u Lepoglavu, dobio je katedru. Po osnutku samostana u Olimju 1663. godine postaje prvi prior, a zatim i prvi prior samostana u Križevcima, gdje je službu vršio s velikom ljubavlju i požrtvovnošću. Umro je 3. travnja 1669. u Čakovcu.

**Grgur Salaj** – rođen je u Križevcima. Redovničke zavjete položio je u Remetama 1690. godine. Bio je također svećenik te prior samostana u Sesvetama (1700. – 1702.). Umro je u Ulimlju 1702. godine.

**Pavao Špoljarić** – rođen je u Križevcima. Bio je svećenik Pavlinskog reda i doktor teologije. Vršio je dužnost lepoglavskog priora od 1716. do 1718. godine. Godine 1729. godine bio je definitor Hrvatske pokrajine. Iste je godine i umro.

**Jakob Stručić** – rođen je u Križevcima. Bio je izvrstan propovjednik i profesor filozofije u Lepoglavi, gdje je među ostalima odgojio i Ivana Kristolovca. Ujedinio je učenost s velikom ljubavlju. Bio je prior u Križevcima od 1682. do 1684. godine, gdje je i umro.

**Tomo Štos** – rođen je u Križevcima. Bio je svećenik te obavljao službu propovjednika u mnogim mjestima. Umro je u Sesvetama 1755. godine.<sup>9</sup>

### 3. Prosvjetna djelatnost pavlina Hrvatske pavlinske provincije

Pavlini su ostavili dubok trag u povijesti hrvatskog školstva. O njihovoj prosvjetnoj djelatnosti nalazimo mnogo podataka kod pisaca povijesti Pavlinskog reda, npr. Andrije Eggerera<sup>10</sup>

koji se poziva na podatke Georgiusa Gyöngyösa.<sup>11</sup> Najviše podataka o povijesti pavlina donosi najbolji pisac pavlinske povijesti, Križevčanin Nikola Benger.<sup>12</sup> Pavlini se 1244. godine naseljavaju najprije u Dubicu (1244.),<sup>13</sup> a u Lepoglavu<sup>14</sup> dolaze tek 1400. godine. Prema mišljenju Franje Emanuela Hoška otvaranje prve javne gimnazije u Lepoglavi 1503. godine bilo je posljedica utjecaja korvinske renesanse u Hrvatskoj.<sup>15</sup> To je bila prva javna gimnazija koju su pohađali pavlini i svjetovna mladež, a prvi ravnatelj gimnazije bio je prior Marko.<sup>16</sup> Lepoglavska gimnazija prestala je djelovati nakon Mohačke bitke 1526. godine, a njezin rad obnovljen je 1582. godine. Obnovljena gimnazija radila je po isusovačkom programu *Ratio studiorum*. Po istom programu radila je i križevačka gimnazija.<sup>17</sup> U križevačkoj gimnaziji predavali su se sljedeći predmeti: *parva, principia, gramatica* i *syntaxis*.<sup>18</sup> Lepoglavska gimnazija ukida se 1644. godine, ali time ne prestaje obrazovanje u Lepoglavi. Martin Borković ukinuo je lepoglavsku gimnaziju te osnovao filozofsku školu za hrvatske, mađarske i austrijske pavline u Bečkome Novome Mjestu. Pavao Ivanović, Borkovićev nasljednik, preselio je filozofsku školu u Lepoglavu 1656. godine.<sup>19</sup> Prvi profesor filozofije na lepoglavskom učilištu bio je Jakob Obostrenec.<sup>20</sup>

10 Eggerer, Andrija, *Fragmen panis corvi proto-eremitici seu reliquia annalium eremi-coenobitiorum Ordinis Fratrum eremitarum s. Pauli primi Eremitae*, Vienna Austriae, 1663.

11 *Vitae fratrum Ordinis Fratrum Heremitarum Sancti Pauli Primi Heremitarum*. Rukopis je od 1526. do 1528. godine izradio Georgius Gyöngyös i čuva se u budimpeštanskom arhivu Egyetemi Könyvtár.

12 Benger je napisao više djela, ali ovdje navodim samo najvažnije: Benger, Nikola, *Annalium eremi-coenobitiorum Ordinis s. Pauli primi Eremitae*, Posenii, 1743.

13 Kruhek, Milan, *Povijesno-topografski pregled pavlinskih samostana u Hrvatskoj*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 73.

14 Isto., str. 75.

15 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 301.

16 Tkalčić, Ivan, *O stanju više nastave u Hrvatskoj prije, a osobito za Pavlinah*, Rad JAZU, 23, knjiga 93, 78 – 104, JAZU, Zagreb, 1988., str. 87.

17 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 302.

18 Zdjelar, Buga, *Povijest pavlinskog školstva u Hrvatskoj*, *Lucius*, 2, br. 3, 81 – 141, 2003., str. 103.

19 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 303.

20 Sekulić, Ante, *Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina*, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 2, br. 1 – 2, str. 327 – 342, 1996., str. 333.

9 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, ostavština Dočkal, kut. 7, životopisni podatci o pavlinima

U međuvremenu samostan je proširen pa je i filozofska škola dobila dva odjela: odjel za hrvatske studente vodio je Jakov Strukić, a odjel za mađarske studente Matej Kupinić.<sup>21</sup> Lepoglavski profesor filozofije Ivan Kéry osnovao je 1673. godine u Trnavi vlastitu bogoslovnu školu za pavlinske studente iz Mađarske, Austrije i Hrvatske. Nakon što su 1683. godine Turci napali Beč te spalili Trnavu, filozofska škola preseljena je u Lepoglavu, gdje je djelovala sve do 1695. godine.<sup>22</sup> Nakon odvajanja hrvatskih i austrijskih pavlina od mađarskih u samostalnu provinciju, Gašpar Malečić, generalni prior, osnovao je novu bogoslovnu školu 1700. godine. Tako tijekom 18. stoljeća u Lepoglavi zajedno djeluju filozofska i bogoslovna škola u sastavu jedinstvenoga prosvjetnog zavoda zvanog *studium generale*.<sup>23</sup> Pavlinske visoke škole ukinuo je Josip II. pa je tako ukinuta i lepoglavska filozofska škola 19. rujna 1783.<sup>24</sup> Važno je istaknuti kako je lepoglavska filozofska škola dobila od pape i cara privilegij za dodjelu titula doktorata. Razvoju pavlinske škole uvelike je pridonio i Ivan Kéry. Rođen je 4. rujna 1637. u ugarskoj velikaškoj obitelji, a umro 3. ožujka 1685. Srednju školu završio je u Požunu, a u Pavlinski red stupio je 1656. godine. Studirao je filozofiju u Beču i teologiju u Zavodu sv. Apolinara u Rimu, gdje je 1662. stekao naslov profesora teologije. U Lepoglavi je na pavlinskom učilištu predavao filozofiju od 1663. do 1665. godine. Poslije je obnašao različite dužnosti i službe u Redu, čiji je vrhovni poglavar bio od 1669. do 1675. godine. Kralj Leopold I. imenovao ga je srijemskim biskupom 1676. godine. Papa nije potvrdio njegovo imenovanje te je Kéry premješten u Ostrogon. Godine 1678. postao je čanadskim biskupom, a potkraj 1681. bio je biskup u Vácu. Neko vrijeme boravio je u pavlinskom samostanu u Remetama po mišljenju Ante Sekulića. Napisao

je priručnik *Universa philosophia scholastica* po kojem se učilo u lepoglavskom učilištu te izdao *Decreta Sacrae Sedis Apostolicae*. Tiskao je go-vore u čast uglednika, primjerice Nikole Zrinskoga, Petra Keglevića, Ladislava Keglevića i Jurja I. Erdödyja. Držao je protuturske govore povodom rata koji je trajao od 1663. do 1664. godine. Nazivi su njegovih djela: *Martis Turcici ferocia. Anno a Christi ortu supra millesimum sexcentesimo sexa-gesimo tertio et quarto in Hungariae viscera irruens, invictisque augustissimi Caesaris Leopoldi primi agminibus enervata, binis libris comprehensa; Universae philosophiae scholasticae tomi tres; Decreta Sacrae Sedis Apostolicae, quotannis a regularibus temporibus certis legenda, cum dubitationibus et resolutionibus suis; Panegyres et orationes I – VIII*.<sup>25</sup> Za vrijeme njegova života papa Klement X. pozitivno je odgovorio na molbe pavlina. Dana 3. travnja 1671. izdao je bulu kojom je pavlinski general dobio pravo podjele doktorata i drugih akademskih titula – *gradus academicos*.<sup>26</sup> Istom je bulom određeno da oni koji polože ove ispite, imaju ista prava kao i kandidati javnih sveučilišta.<sup>27</sup> Mislilo se da je tu odluku potvrdio Leopold I. 23. siječnja 1674.<sup>28</sup> Međutim, taj datum nije točan jer uvidom u izvornik bule vidljivo je da je riječ o 13. veljače 1674.<sup>29</sup> Zabuna nastala je na temelju Dočkalova krivog prijepisa.<sup>30</sup> Možemo konstatirati da je pavlinsko sveučilište dobilo privilegije za dodjeljivanje akademskih titula prije zagrebačkoga isusovačkoga sveučilišta koje je te privilegije steklo 1699. godine. Poznato je da su kandidati za akademske stupnjeve morali polagati stroge ispite (rigoroze), utvrđene prema strogim kriterijima za stjecanje naslova doktora filozofije i te-

21 Sekulić, Ante, *Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 2, br. 1 – 2, str. 327 – 342, 1996., str. 333.

22 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 303.

23 Sekulić, Ante, *Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 2, br. 1 – 2, str. 327 – 342, 1996., str. 335.

24 Sekulić, Ante, *Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 2, br. 1 – 2, str. 327 – 342,

25 Podatke o Kéryju sam preuzeo iz *Hrvatskoga biografskog leksikona*, sv. 7, str. 271., Hrvatski leksikografski zavod »Miroslav Krleža«, Zagreb, 2009.

26 Sekulić, Ante, *Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 2, br. 1 – 2, str. 327 – 342, 1996., str. 335.

27 Klaić, Nada, *Pregled povijesti visokoškolske nastave u Hrvatskoj, Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 5, 39 – 102, 1969./1970., str. 50.

28 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 303.

29 Klaić, Nada, *Pregled povijesti visokoškolske nastave u Hrvatskoj, Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 5, 39 – 102, 1969./1970., str. 53 – 54. U diplomu piše: *Date in Civitate Nostra Viena, 13 Februarii. Anno 1674.*

30 Dočkal, Kamilo, *Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*. Rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a), 29c, br. 6.

31 Zdjelar, Buga, *Povijest pavlinskog školstva u Hrvatskoj, Lucius*, 2, br. 3, 81 – 141, 2003., str. 113.

ologije.<sup>31</sup> Napominjem da su se promocije vršile u prisutnosti mnogih uvažanih duhovnih i crkvenih dostojanstvenika, a među prvima koji su stekli doktorate, bili su Hrvat Ladislav Jambreković i Mađar Florijan Trzebski.<sup>32</sup> Temelj za rad visokih učilišta, kao što smo već napomenuli, sadržan je u isusovačkom *Ratio studiorum*.<sup>33</sup> Prema tome nastava filozofije traje tri godine. Na prvoj godini slušaju se logika i matematika, na drugoj fizika, a na trećoj metafizika s teodicejom i etika.<sup>34</sup>

Premda se Aristotel smatrao učiteljem u filozofiji, a peripatetička filozofija obvezatnom, pavlini su isticali vjernost tomističkim razradama Aristotelove filozofije te su svoja predavanja nazivali tomističko-peripatetičkom filozofijom. Kad je Petar Martinović, lepoglavski profesor, pokušao svojim slušačima ponuditi eklektički program filozofije, 1760. godine podignuta je optužba protiv njegovih teza i zatraženo je njegovo kažnjavanje. Adam Baltazar Krčelić uspio je optuženoga osloboditi od izdržavanja kazne. Krčelić je naime pisao Nikoli Bengeru, tadašnjemu vrhovnom intelektualnom autoritetu pavlina. Benger je Martinovića oslobodio zatvora i imenovao ga priorom u Križevcima.<sup>35</sup> U svojim su raspravama o gibanju Zemlje predavači filozofije u Hrvatskoj tijekom 18. stoljeća radije prikazivali učenje Tycha Brahea nego Aristotelova učenja, sve dok posebno kardinalsko povjerenstvo nije dopustilo naučavanje Kopernikova sustava 1757. godine. Po mišljenju Žarka Dadića prijelomna je bila godina 1757., kad je iz *Popisa zabranjenih knjiga (Index librorum prohibitorum)* Indeksa izbrisna klauzula kojom su se zabranjivale sve knjige koje su naučavale o gibanju Zemlje.<sup>36</sup> Usmjerenost lepoglavske filozofske škole potvrđuju njezini tiskani priručnici naslovljeni *Universa philosophia scholastica*.<sup>37</sup>

32 Isto, str. 114.

33 O sustavu visokoga pavlinskog obrazovanja vidi i u: Sekulić, Ante, *Sustav visokoškolskog odgoja hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 23, br. 1 – 2, str. 219 – 242, 1997.

34 Sekulić, Ante, *Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 2, br. 1 – 2, str. 327 – 342, 1996., str. 336.

35 Krčelić, Adam Baltazar, *Annae ili historija 1748 – 1746*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1953., str. 417 – 418.

36 Dadić, Žarko, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982., str. 266.

37 Sekulić, Ante, *Srednja i visoka učilišta hrvatskih pavlina, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 2, br. 1 – 2, str. 327 – 342, 1996., str. 336.

Na lepoglavskom pavlinskom učilištu profesor je bio i Krizostom Križ od 1734. do 1736. te od 1738. do 1740. godine.<sup>38</sup> Njegovo rukopisno djelo *Philosophia peripatetica* iz 1674. godine čuva se u Požunu.<sup>39</sup> Postoje mnogi prijepori oko njegova podrijetla. Josip Bratulić smatra da je rodom iz Križevaca.<sup>40</sup> Bratulić također piše da je Križ u Zagrebu objavio *Regule sv. Augustina* i propovijedi *Festiva aggratulati*. U rukopisu su mu osim djela *Philosophia peripatetica* ostala i djela *Logica* i *Phisica*.<sup>41</sup> Franjo Emanuel Hoško smatra da je Križ rodom iz Koprivnice,<sup>42</sup> a Dočkal ne spominje njegovo podrijetlo.<sup>43</sup> Treba svakako imati na umu da su se u pavlinskoj filozofskoj školi od 1772. godine cenzurirale sve teze završnih rasprava iz filozofije, a od 1777. godine propisan je i priručnik iz filozofije koji je sastavio Ivan Horvath.<sup>44</sup> U Lepoglavi se filozofija počela predavati 1656. godine, a po programu prve godine predavala se i logika.<sup>45</sup> Pavlini su po ovome pretekli isusovce, premda neki autori<sup>46</sup> smatraju da su lepoglavski pavlini zaostali jer, uza sve što su formalno postigli, njihovi su fakulteti ostali privatnim zavodima Reda. Kao što sam već naglasio, papa je Klement X. za vrijeme upravljanja Ivana Kéryja dao pravo podjele aka-

38 Više o Krizostomu Križu vidi u: Bratulić, Josip, *Književna djelatnost hrvatskih pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 279 – 295, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 295; Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 309, bilj. 92; Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, ostavština Dočkal, kut. 7, životopisni podatci o pavlinima.

39 Dočkal o njemu u svojim *Životopisnim podacima o pavlinima* piše da je bio svećenik Pavlinskog reda te da je stekao doktorat teologije. Križ je bio od 1743. do 1746. remetski prior. Dana 20. kolovoza 1746. izabran je za lepoglavskog priora, što je ostao do 1748. Umro je Loboru, a pokopan je u Lepoglavi 1752. Bio je također definator Pokrajine. Sastavio je *Elogium in authorem libri Natale* koji je u čast Josipa Borkovića tiskan u predgovoru tog djela.

40 Bratulić, Josip, *Književna djelatnost hrvatskih pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 279 – 295, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 295.

41 Bratulić, Josip, *Književna djelatnost hrvatskih pavlina*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 279 – 295, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 295.

42 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 309, bilj. 92.

43 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, ostavština Dočkal, kut. 7, životopisni podatci o pavlinima.

44 Dadić, Žarko, *Povijest egzaktnih znanosti u Hrvata*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1982., str. 347.

45 Klaić, Nada, *Pregled povijesti visokoškolske nastave u Hrvatskoj, Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 5, 39 – 102, 1969./1970., str. 51.

46 Klaić, Nada, *Pregled povijesti visokoškolske nastave u Hrvatskoj, Zbornik za historiju školstva i prosvjete*, 5, 39 – 102, 1969./1970., str. 51.

demskih titula. Ovdje smatram potrebnim donijeti opis filozofskih nauka koje su se izučavale u Lepoglavi. Nastava se odvijala prema *Ratio studiorum* i zahtijevala je tjedne, mjesečne, a zatim i godišnje rasprave. Za takvu javnu raspravu profesori su teze nastojali objaviti u pisanom obliku. Popisi teza ili tzv. tezariji omogućuju nam da saznamo sadržaje filozofskih učenja.<sup>47</sup> Benicije Fekeš objavio je tezu *Generalis notio temporum... auditoribus oblata dum... universam philosophiam in... monasterio Lepoglavensi... anno 1754. ... propugnarunt... praeside r.p. Benitio Fekessa. - adligat: Conclusiones ex universa philosophia Thomaeo-peripatetica*.<sup>48</sup> Gabrijel Passero objavio je tezu iz logike naslovljenu *Praerogativae... et privilegia... auditoribus oblata dum universam logicam thomaeoperipateticam in... conventu Lepoglavensi anno 1754. ... propugnarent... preside r. p. Gabriele Passero*.<sup>49</sup> Nešto kasnije Theofilo Genara objavio je tezu iz logike i metafizike pod naslovom *Nicolai Olahi... libri... oblata dum positiones logicometaphysicas... defenderent... r. p. Theophilo Genar... Lepoglavae... 1774. Varasini, s. a.*<sup>50</sup> Križevčanin Nikola Benger, kao što sam već spomenuo, bio je profesor lepoglavskog učilišta u razdobljima od 1724. do 1726. te od 1727. do 1732. godine. Prema zapisu Ante Sekulića<sup>51</sup> Križevčanin Nikola Benger pripada skupini hrvatskih pisaca koji nisu imali sreću da ih službeni prosuditelji pribroje zaslužnim, uglednim i nezaobilaznim uglednicima naše uljudbene prošlosti bez koje nema sadašnjosti niti je moguća gradnja budućnosti.<sup>52</sup> Nikola je Benger doduše podrijetlom iz ugledne križevačke obitelji, ali je svojim životnim pozivom i službom pripadao redovništvu i crkvenim ustanovama koje nisu uvijek službeno prihvaćene kao zaslužne u općem razvitku narodnog života i kulture. Benger je naime bio učeni pavlin, nabožni pisac, radišan i uspješan znanstvenik.<sup>53</sup> Bez njegovih se djela, objelodanjenih i rukopisnih, ne može proučavati

ni pratiti pet stoljeća hrvatske povijesti u koju su naši pavlini nerazlučno uključeni.<sup>54</sup>

Od pisaca koji su pisali o povijesti hrvatskih pavlina, uz Josipa Bedekovića i Ivana Kristolovca osobito je važan najbolji povjesničar svoga Reda Nikola Benger, smatra Kamilo Dočkal u rukopisnom djelu o životopisima hrvatskih pavlina.<sup>55</sup> Nikola Benger rođen je 1695. godine u Križevcima. Otac mu je bio podžupan. U pavlini novicijati stupio je u Remetama, kamo je još 1658. novicijati bio prenesen iz Lepoglave. Redovničke je zavjete položio s 18 godina, 6. studenoga 1713. godine. Jamačno je prije 1743. godine postao generalnim definatorom jer je s te službe izabran na generalnom kapitulatu u Lepoglavi 20. kolovoza 1743. za provincijala Hrvatske pavlinske pokrajine. Tu je službu obavljao do 1746. godine, a naslijedio ga je Jeronim Tustić. Već je 1752. godine Nikola Benger po drugi put izabran za provincijala na generalnom kapitulatu u Lepoglavi, treći put izabran je 28. kolovoza 1758, a četvrti put 16. kolovoza 1761. Posljednje razdoblje svoje redodržavničke službe završio je 1764. godine. Dvije godine poslije, 24. travnja 1766., umro je u 71. godini života u Lepoglavi, gdje je i pokopan.<sup>56</sup>

Bengerovo se ime spominje u svim priručnicima pavlinske povijesti i u pregledima povijesnih zbivanja u zemljama u kojima su djelovali pavlini. Bio je naime vrlo plodan pisac i skupljač podataka o samostanima svoga Reda. Popis svojih djela Benger je ostavio u svome rukopisnom djelu *Catalogus authorum seu scriptorum ex religiosis Ordinis s. Pauli primi Eremitae*.<sup>57</sup> Već je 1730. godine tiskao djelo *Regina martyrum innumeris gratiis Corusca, Dei Mater dolorosa Maria*. Djelo je izdano u Čenstohovi.<sup>58</sup>

Benger je autor brojnih povijesnih djela, proučio je građu u pismohranama svoga Reda, ali i u drugim crkvenim i građanskim arhivima. Vrlo

47 Hoško, Franjo Emanuel, *Pavlinske srednje i visoke škole*, u: Cvitanović, Đurđica et al. (ur.), *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, 301 – 311, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 305.

48 Isto., str. 307.

49 Isto.

50 Isto.

51 Sekulić, Ante, *Pavlini prinosi hrvatskoj književnosti*, Sekcija DHK i Hrvatskoga centra PEN-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb, 1997., str. 399 – 401.

52 Isto., str. 399.

53 Isto., str.400.

54 Isto.

55 Nadbiskupijski arhiv u Zagrebu, ostavština Dočkal, kut. 7, životopisni podatci o pavlinima.

56 Podatke o Bengerovu životopisu preuzeo sam iz: Sekulić, Ante, *Nikola Benger (1695. – 1766.)* u: Benger, Nikola, *Kraljica mučenika*, Matica hrvatska – ogranak Križevci, Križevci, 1996., str. 119 – 122.

57 Arhiv HAZU, II b 143.

58 Ante Sekulić, *Pisci povijesti pavlinskog reda* u: *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244-1786*, Globus – Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 1989., str. 297.

je razborito iskoristio skupljenu građu kako za svoje najvažnije povijesno djelo o pavlinima, tako i za monografije pojedinih pavlinskih samostana. Tako su primjerice složene rukopisne knjige o Lepoglavi, Remetama i drugim samostanima.<sup>59</sup>

Za povijest Pavlinskog reda, kao i za opću povijest, najveće je i najvažnije Bengerovo djelo *Annalium eremi-coeno-biticorum Ordinis s. Pauli primi Eremitae, II, Posonii*, nastalo 1743. godine. Djelo je tiskano *in folio* i obuhvaća razdoblje od 1663. do 1727. godine. Dovođeno je u Lepoglavi,<sup>60</sup> a u ime Reda posvećeno Emeriku Esterhazyju, ostrogonskom nadbiskupu i ugarskom prvostolniku, pavlinu i nekadašnjemu zagrebačkom biskupu. Djelu je pridodan popis (katalog) svih generala Pavlinskog reda. Na temelju sačuvanih podataka doznajemo kako je Benger počeo pisati i 3. svezak, došao je do 1739. godine, ali je djelo u rukopisu ostalo nedovršeno.

U Trnavi je 1750. godine tiskano treće Bengerovo djelo *Promptuarium privilegiorum confessarios regulares attinentium*.<sup>61</sup>

Ovdje navodim i Bengerova rukopisna djela:

1. *Chronotaxis monasteriorum s. Pauli primi Eremitae*
2. *Menologium Illyricanum sive syllabus Divorum ad Illyrium spectantium cum brevi synopsi vitae eorum*
3. *Sacer thesaurus ecclesiae orthodoxae seu de ss. Indulgentiis*
4. *Flores Paulinae solitudinis*
5. *Elucidatio Bullae Coenae cum pluribus adjunctis*
6. *Conatus theologico-canonisticus de cultu B. P. Eusebii*
7. *Commentarium in Mare magnum ordinis*
8. *Lucubratio theologico-canonistica de ven. martyre p. Georgio Csepelleny*
9. *Synopsis historico-chronologica monasterii Lepoglavensis*

10. *Gloretum variarum resolutionum canonico-regularium*
11. *Nucleus annalium ecclesiastico-illyricorum*
12. *Vindiciae historiae tragicae Petri Preny, quam sub nomine Theoduli Stauropuli Fani conscripsit*.<sup>62</sup>

Nakon popisa rukopisnih djela Benger je zapisao: »ac plura alia, quae manuscriptis servantur« misleći na sljedeća djela: *Notae historicae ad Descriptionem monasteriorum Illyrii Joannis Kristolovez; Memoriale necrologicum seu syllabus fratrum defunctorum Provinciae Croaticae Ordinis s. Pauli primi Eremitae (...) ordine alphabetico conscriptus Epitaphia et monumenta illustrium personarum in sacra aede B. Mariae Virginis de Lepoglava quiescentium; Sacrae reliquiae ecclesiae Lepoglavensis*.<sup>63</sup> Treba napomenuti kako je Benger vrlo brižljivo skupljao građu i za svoje nedovršeno djelo *Historica epitomes de regno et natione Illyrica, speciatim de slavonico-croatica* iz 1734. godine, koje se čuva u arhivu HAZU-a. U prvom poglavlju vrlo sustavno raspravlja o postanku imena i naroda te piše o vojvodama i kraljevima Hrvatske i Slavonije. Iako Vjekoslav Klaić smatra kako spomenuti rukopis nije važan za hrvatsku historiografiju,<sup>64</sup> treba upozoriti da je Benger poznavao djela Konstantina Porfirogeneta, Tome Arhiđakona, Popa Dukljanina, Ivana Lučića, Jurja Ratkaja i drugih pisaca.<sup>65</sup> U prosudbi bogate Bengerove baštine vrijedi zaključak Kamila Dočkala, vrsnog istražitelja pavlinske starine u nas: *Bengerova djela su najizdašnije i najpotpunije vrelo za povijest pavlinskih samostana i ličnosti u Hrvatskoj*.<sup>66</sup>

59 Dočkal, Kamilo, *Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*. Rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a).

60 O Bengerovim djelima vidi i u: Cuvaj, Antun, *Građa za povijest školstva Kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstrijih vremena do danas*, sv. I., Kraljevska hrvatsko-slavonska-dalmatinska zemaljska vlada – Odjel za bogoštovlje i nastavu Zagreb, 1910., str. 341 – 343.

61 Sekulić, Ante, *Pavlinski prinosi hrvatskoj književnosti*, str. 400.

62 Isto str.400.

63 Isto.

64 Klaić, Vjekoslav, *Nikola Benger, hrvatski povjesničar XVIII. stoljeća (1695. – 1766.)*, Hrvatska, 1, br. 107, 1906., str. 1.

65 Sekulić, Ante, *Pavlinski prinosi hrvatskoj književnosti*, str. 401.

66 Dočkal, Kamilo, *Građa za povijest pavlinskih samostana u Hrvatskoj*. Rukopis u Arhivu HAZU, sign. XVI 29 (a).

## ZAKLJUČAK

U članku o hrvatskim i mađarskim pavlinima nastojao sam prikazati njihove životopise. Također sam nastojao istaknuti njihovu djelatnost na području obrazovanja. Napose sam istaknuo njihov znanstveni rad. Ističem da su pavlini u Hrvatskoj provinciji bili začetnici i osnivači nekoliko filozofskih škola, a u svojem radu napose ističem visoku školu u Lepoglavi. Ovim radom sam želio pokazati kao su pavlini nosioci kulturnog i prosvjetnog života kontinentalnog dijela Hrvatske. Istražujući biografije pojedinih pavlina, mogu zaključiti da je njihov opus velik, osobito u bavljenju filozofijom. Neki od njih bavili su se i pisanjem povijesti Pavlinskog reda i biografijama pojedinih pavlina, drugi pak filozofskim disciplinama. Njihova istraživanja dala su značajan doprinos hrvatskoj znanstvenoj baštini. Važan je njihov doprinos hrvatskom školstvu otvaranjem srednjih i visokih škola u Hrvatskoj, dok njihov doprinos hrvatskoj filozofskoj baštini tek treba utvrditi i prosuditi.

## Summary

### **On Križevci and Hungarian Paulists in Croatian Paulist Province**

*Key words:* Križevci, Jakob Obosrenec/Obstrenc, Ivan Kéry, Nikola Bengner, Lepoglava

The first part of the paper deals with the Paulists from and of Križevci who were active at the Paulist university in Lepoglava, whereas the second part is about those Paulists who belonged to the same province but were of Hungarian descent.

Of Križevci Paulists the most important is Nikola Berger, followed by Jakob Obstrenc who was the first Philosophy professor in Lepoglava. Others worth mentioning are Jakob Stručić, Toma Jelenski, Nikola Kranjčec, Ambrozije Bedečić, Franjo Grabantović and Stjepan Martinek.

Ivan Rohonczy, Petar Balla, Filip Gersich, Franjo Balog and Ivan Kéry were among the most prominent Hungarian Paulists. According to the Zagreb canon Kamilo Dočkal (1879-1963), Kéry published his 3-volume work *Peripathetical Philosophy* in Pressburg (Bratislava) back in 1673.

To conclude, the Paulists from Križevci and its surroundings, as well as those from Hungary contributed greatly to the development of educational and scientific activities in the Paulist province.